

Martin Rybacki

HERMANN BROCH VERGILIUS

Zeki Z. Kırmızı

2013

Broch, Hermann; Vergilius'un Ölümü (*Der Tod des Vergil*, 1945),

Çev. Ahmet Cemal

İthaki Yayınları, İkinci basım, Kasım 2012, İstanbul, 479s.

*

Vergilius Maro, Publius; Sığırtmaç Türküleri (*Bucolica sive, İÖ 42-39*),

Çev. İsmet Z. Eyüboğlu

Can Yayınları, Birinci basım, Aralık 1962, İstanbul, 72s.

*

Vergilius Maro, Publius; Aeneas (*Aeneis, İÖ 29-19*),

Çev. İsmet Z. Eyüboğlu

Payel Yayınları, Birinci basım, 1995, İstanbul, 350s.

Broch'un çağdaş yapıtını (1945) okumak beni ister istemez Vergilius'un yapıtına yöneltti. Çobanlı şiirleri (*Bucolica*'lar) bir yana, *Aeneas*'ı okumak için özellikle iyi bir fırsat oldu. Broch'u anlamamın belki ipuçlarını bulabilirdim Vergilius'un şiirinde. Vergilius'un bildiğim iki çevirisi var. Biri, bende olanı ve okuduğum, İsmet Zeki Eyüboğlu'nunki. Latince'den, Fransızca ve Almanca karşılaştırmalı. *Payel* yayınladı bunu. Diğer çeviri ise daha sonraki yılların ve Latince'den. *Öteki Yayınları*'ndan çıkmış (1998) ve yazık ki bu çeviriyi ıskalamışım. Türkân Uzel'in yaptığı çevirinin yetkin, Türkçesiyle çok başarılı olduğunu Web'de bir bölümün pdf sunumunda gördüm. Hayıflandım açıkçası. Çünkü bu önemli çevirinin şu an baskısı yok.

Türkçe'de Vergilius'un şiirinin görkemini ve parıltısını, yetkinliğini yakalamak biçim açısından olanaksız. Eyüboğlu ve sanırım Uzel çevirisi içerik olarak aslına çok da uygun, bağlı kalınarak yapılmış belli ki. Latince'sinden neredeyse birebir izleniyor. *Aeneas*'ın Augustus çağı ve sonrası için önemini, biçimden yola çıkarak anlamak zor. Ama bir mitsel köken arayışını, epik/heroik tasarım boyutunu yine de kavramamak olanaksız. İçeriğe kapıldıkça Türkçe çevirinin özgün amacı karşıladığı, okuru duygusuna kattığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Roma İmparatorluğu (Batı) kendi kutsal mitinin anlatısına *Aeneas*'la kavuştu. Vergilius köylü çoban kökeniyle toprağın, köy(lülüğ)ün sağlam geleneklerine bağlı bir dil yaratmış, bu dili imparator(luk) dili yapabilmiştir. Alışverişin boyutunu, ödünleri ve kazanımları Broch'un yapıtının çözümlenmesine bırakalım. Sözlerime Vergilius bağlamında ekleyeceğim şey ise, dikkatli okurun ayırımsayabileceği gibi *Aeneas*'ın Homeros'la yarıştığı ve onun öyküsünün kaldığı yerden sürdüğüdür. Ben *İlyada*'daki canlı, renkli betimlemeleri (özellikle savaş sahneleri) aynı güçte *Aeneas*'ta bulduğumu ama Homeros'un en az 600 yıllık bir önceliği ve üstünlüğü olduğunu belirtmek zorundayım. İkincisi, *Aeneas*'ın belki zorlama, ama Homeros'un öyküsünün bittiği yerden sürdüğüdür. (Söyledim.) Troya yenilmiş, Troyalılar başlarında Aeneas'la yanan Troya'yı (Bergama) terk etmişlerdir. Zorlu Akdeniz yolculuğu onları önce Libya'ya, sonra Latium'a sürüklemiş ve Latin'lerle yapılan kıyıcı bir savaştan sonra büyük Roma'nın temeli atılmıştır. Öykü iki katmanlı ve katmanlar birbirleriyle koşutlu. Tanrılar yukarıda, insanlar aşağıda aynı öyküyü dokuyorlar. İlginç olan şu... Gerçek kahramanlar (hero) ne Tanrılardan ne de insanlardan çıkıyor. Kahramanlar, yarı-

Tanrılardır. Us, uygulamısal (pratik) us, anlatı için çözümlü böylece üretebiliyor. Çünkü iki katmanlı da olsa kurulu düzenin, dizgenin bir yerinden kırılması gerekir, yani ne o, ne bu yanından.

Ortaçağ'ın Vergilius'u algısı, ardından yorumu çok ilgimi çekti. Çoban (sığırtmaç) türkülerinde özellikle biri (dördüncü atışma mıydı?) *Bakire*'yi (Meryem) ve müjdelenmiş oğlu ima ediyor(du) sanki. Dante'nin **Komedya**'sında Vergilius'u kılavuz seçmesi boşuna olmasa gerek. Rönesans sanırım Vergilius'un Hristiyan ve Paganlık arasında ikili görüntüsünü yorumlarken Ortaçağ yorumuna yatkın oldu. Vergilius'dan bir ulu (kişi) yaratıldılar sonuçta. Batılı insan bu koşullanmaları kırmak bir yana önyargıya dönüştürmüş olmalı. Ve Hermann Broch'un zor, şiirli yorumunu da işte tam böyle okuyorum ve oldukça da yanlış buluyorum. Daha okuma sırasında bir başka 20.yüzyıl yazarı ve neredeyse başyapıtıyla karşılaştırdım **Vergilius'un Ölümü**'nü. Marguerite Yourcenar ve **Hadrianus'un Anıları** (1951). Nili Bilkur'un etkileyici çevirisinden okuduğum bu romanın tadı bugün de damağımda. Yourcenar'ın Hadrianus yorumu daha az giydirilmiş, karakterini yazarına daha az bağlayan bir yorumdu. Elbette yorumdu. Ama okuyucu, imparatorun başka zamanlardan ve yerlerden getirilmediğini, kendisi olarak görünmek için çabaladığını görüyordu. Oysa Broch'un Vergilius'u yazarına gereğinden çok bağlı bir tez gibi yer alıyordu şiirsel anlatının içinde. Vergilius'dan bir aziz (Saint) çıkarma uğraşı öyle yoğundu ki bir an şiirsel ve kıvamlı dilin bu uğraşı örtbas etme amaçlı biçimsel bir gerek olarak kaçınılmaz olup olmadığını sorgularken buldum kendimi. Evet, Vergilius zaten Roma şairi olarak büyük iç hesaplaşmalar yaşamış olmalı. Evrensel imparatorluğa kök(en) vermenin siyasal, toplumsal, sanatsal vb. açılardan ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu kuşkusuz. Döneminin siyasal gündemi içinde en geniş anlamda yer almış olmalı kendisi ve yapıtı, ayrıca. Ama aynı Vergilius'u geleceğin, tinsel kurtuluşun, tansıksı hesaplaşmaları içine sokmak, bunu yapıtını yok etmeyi göze aldırarak boyutlarda yaşayan bir kurmaca (ermiş) Vergilius karakteriyle kotarmak, ancak *kotarmak* sözcüğüyle anlatılabilirdi.

“Ve bugün, neredeyse bütün güçlerinin sonuna vardığı noktada, kaçışının ve arayışının sonunda, tam kendi kendisinin üstesinden gelmişken ve ayrılmaya hazırken, böyle olmak için kendini aşabilmişken ve son yalnızlığı da üstlenmeye, iç dünyasında bu yalnızlığa uzanan yolda yürümeye artık hazırken, kader onu bir defa daha eline geçirmiş, yalınlığı, köklerine dönmeyi, iç dünyayı ondan bir defa daha esirgemiş, dönüş yolunu yine değiştirmiş, bu yolu dış dünyayın alacasına doğru saptırmış, bütün hayatını gölgelemiş olan kötülüğe geri dönmeye zorlamıştı Vergilius'u; sanki artık kaderin Vergilius için saklı tuttuğu tek bir yalınlık kalmıştı-ölmenin yalınlığı.” (3)

“...-o halde, hangi sihirli hayata hazırlanmak içindi kendini uyanık tutmak? Hatıralar uğruna onca çaba, hangi gelecek içindi? Hangi geleceğe taşınacaktı bunca hatıra? Gelecek diye bir şey, kalmış mıydı?.” (19)

Broch belli ki bir anıt-yapıt oluşturmak istemiş, gotik (gotik, evet!) bir katedral kurmak için yazının, romanın, tarihin tüm verili koşullarını deneysel bir yaklaşımla

zorlamıştır. Bunda yaratıcı bir tutum var elbette ve ortaya bir anıt-şiiir-nesne çıkmış gördüğümce. Dediğim gibi şiiir ardniyetli bir işlev üstlenmiş, içeriği karartmıştır. (Başka türlü de olamazdı.) Sanatın evrensel çelişkisinden söz ediyorum şu an. Her özne nasıl saltık nesne olmada buluyorsa (olanaksız) kurtuluşu, her sanatçı da yapıtından yeni bir tür taş ya da tuğla yapmak ister. Yapıtı taşlaşsın, *oradalaşsın* ister. Ama uzlaşmaz bir çelişki barındırır bu istek. Gerçekleşirse yazarın yapıtı üzerinde (söz) hakkı kalmaz. Çünkü orada olan, öznenen kopmuş, geri dönüşsüz ve niteliksizdir. (Daha doğrusu tanımlanabilir, ele gelir nitelikleri taşır. Yani imgeselliğini, tüm değişmecelerini yitirir.) Katedrali kurmak demek, kurulanı işlevine gömmek demektir ve artık bir noktadan sonra dualaşır. (Başka bir imgeler dizgesinin ögesidir.) **Vergilius'un Ölümü** dualaşmış bir anlatıdır ve onu okumak, dua etmektir ya da bir ilahiyi mırıldanmaktır. Bunu biraz çoksesli müzik geleneğinin dinsel *notasyonuna* benzetebiliriz. Orada besteci, yüceliği kendini silercesine dile getirir. Sanki yüceliğin koşulu sanatçının silinmesi, görünmezleşmesidir. Çünkü yücelik, beni, tikeli aşan evrensel bir bağlam... Sorun şurada bana kalırsa: Sanat bazen kusursuzluk yanılması içre kendini yanıltır. İmgesiz kurguymuş gibi davranır. [İmgesiz şiiir-kurgu. Yani, şiiirin batağı imge... Şiiir imgeden kurtulmak istedikçe ona batar.] Tüm çağrışımlar, eyleme biçimleri, somut emek ve gündelik yaşamın bin türlü hali yokmuş gibi davranılır. Kurum ya da kilise tam da böyle sanılsın ister elbette.

Katedrale yüceliğin bağlamından (paradigma) bakılmasının sakıncası yok. Ama başka bağlamlar da var ve buralardan bakmak insanoğlunun gizilgücüne bizi daha yakınlaştırabilir. Oraya sokulabiliriz. Artık bilinmeli ki tansık (mucize) yoktur, varsa da zaman zaman insanın kendine rağmen, yapabilme gücü içindedir tansık.

Bir (gotik) katedralin duygusu, dalgalanması, beklenmedik çağrışımları yoktur ya da olamaz. Öyküsüzdür. Tanrı bunu yasaklamıştır. Çünkü kusursuzdur katedral (Tanrı). Anın içinden fışkırır. Zamanı yırtar, üste çıkar. Tüm uzamlar da aşılmıştır. Bilinç *an* içinde son ve kesin hesaplaşmasını yapar. Öyle bir andır ki bu sonsuza açılır, yayılır. Sürekli sessizliklerden, sürekli konuşmalardan oluşur. Bilincin doruğu, bilinçsizliğin doruğudur. O anda vahiy incek, taçlanacaktır kafa kutsal aylaıyla.

Broch'un anlatısı işte bu vahiyle Vergilius'un kutsanmasından ibarettir. Vergilius habercidir. Oysa biz Vaftizci Yahya sanırdık haberciyi. Açıkçası yapıtını, **Aeneas**'ı, bu yeryüzü gerecini, nece kutsanmış, onurlandırılmış olsa da geri çekmek, Tanrının Oğlu'nun (İsa, Christ) önünü açmak, temizlemek istemektedir. Sezar'ın (yeryüzünün, gölgenin) hakkı olan **Aeneas**, bu dünyaya ait olan yapıt, bir engeldir ve yok edilmelidir. O kusurludur, özdekseldir, yer(yüzün)e aittir. Tanrısal özü bastırır, sınırlar, sindirir, bir puttur. İsa'nın yolunun çiti, dikenidir ve ayıklanmalıdır. Vergilius işte son günlerinde bu hesaplaşma içindedir Hermann Broch'a göre. Gerçeği nedir bilmiyorum bu olayın. Yani Vergilius son günlerinde gerçekten **Aeneas**'ı yok etmek istedi mi? Augustus'la arasında yapıt için bir tartışma geçti mi? Bilinen Vergilius'u Yunanistan'dan alıp İtalya'ya getirdiği ve Vergilius'un daha başkente varamadan öldüğü. Bu soru önemli. Vergilius, **Aeneas**'ı yok etmek istedi mi?

Broch'un yapıtının dua kalıbında yontulması kaçınılmazdı dedim. Çünkü yapıtın varoluş gerekçesi, tezi bunu zorunlu kılıyordu bence. Pagan evrenin dört bileşeni dört bölümün adı olurken yazarımız Vergilius'u cehennemın dört basamağından (**su**-varış,

ateş-çöküş, toprak-bekleyiş, hava-eve dönüş), sonra Araf'tan geçirerek ruhunu kurtarıyor, cennete selametliyor. Çünkü yapıtının amacı arınmadır (katharsis). Pagan gūnahtan tinsel (İsevi) kurtuluşa (salaha) geçmektir.

Üçüncü bölümde (**Toprak**) uzun söyleşilerinde Vergilius, Sezar'a şöyle der:

“Kurtuluşu getirecek olan, insanlar uğruna, insanlığa duyduğu sevgi uğruna kendini kurban edecek, ölümüyle kendi kendisini bilginin eylemine dönüştürecek; bu, onun evrene fırlatıp atacağı eylem olacak, fırlatıp atacak ki, böylesine yüce düzeydeki bir yardımın imgesinden Yaradılış tekrar doğabilsin.” (3)

Sayın okurum (Kimsin?), sizce de büyük yazar ileri gitmiş gibi görünmüyor mu?

Bütün bunlar olurken romanla (anlatı) şiirin ilişkisi bir sorun(sal) olarak dikiliyor karşımıza. Romanın attığı her adım dizeme (ritim), şiire yatkın bir olumsuzluk taşır. Şiir hemen her zaman anlatıya, öyküye açık verir, has şiir son anda toparlar kendini. Olan biten didişmedir. Roman şiirden kurtulma oranında roman, şiirse öyküden boşalma oranında şiir(dir). Ama her ikisi de olanaksızdır. Gizli açık işret edilir, göz süzülür. Gönülde yatan (aslan) söz konusu... Bu kaymayı hangi gereçlerde öne çıkarmalı ya da ketlemeli sorusu bizi yapıtın denge noktasına (geometrik yerine) taşıyacaktır. Öyle yapıtlar da vardır ki sanki bu ilişkide dengesizliği kasıtlı önermiş, buna çabalamışlardır ve elbette nedensiz değildir bu. Neden bir yana söz konusu dengesizlik hangi sanatsal araçlara (enstrüman) başvurur, diye sorabiliriz. Saltıklaştırılmış tüm sanatsal manevralar, araç gereç bu işe uygundur. Uygundur ama yazar için geçerli olan her zaman okur için geçerli olmayabilir. Böylesi dağdağalı, arkasında ekinsel sayısız katman olan ve bu katmanları birbirleriyle kesiştiren, dolayısıyla dili bir hayli çetrefil yapıt (okur) kitesini de süzecek, ayıracaktır ister istemez. Bence değerli çevirmenin atladığı da budur. Çünkü bu gotik anıt (kitap), öylesine gökten inmedi ya da düşmedi. Arkasında büyük diyaloglar, emek, tartışma, politika, körinanç (dogma), bir o denli umut ve özlem var. Tüm bunların dili yazıda kesiştikçe okurun kulağında ya da beyninde yankılanan uğultu her zaman ve her ekinden okur için açık seçik, anlaşılır, kavranılır olamıyor. Kuşkusuz, devlet ile inanç arasında bir sanatçının son hesaplaşma gününü algılamak ve anlatıyı bu iz üzerinde sürmek olanaklı. Hatta bundan evrensel ve güncel dersler, sonuçlar da çıkarabiliriz ve bu okuma hiç de eksik, yetersiz bir okuma olmayacaktır. Az şey değildir. Broch'a göre son günlerinde Vergilius (aslında Vergilius üzerinden evrensel bir izlek) birbirleriyle ilintili iki derin çatışma yaşadı, biri ölümle (yaşam ve anlamı), öteki devletle (politika, ideoloji).

“Vergilius ölümü dinliyordu; zaten başka türlü de olamazdı. Bunun bilincine, korkuya kapılmaksızın, belki ancak genelde yüksek ateşle birlikte gelen bir zihin açıklığıyla varmıştı. Vie şimdi, karanlıkta yatarken, karanlığı dinlerken, hayatını da anlıyordu, ve o hayatın ne kadar ileri ölçüde bir kulak kabartma niteliği taşıdığını da anlıyordu; bilinç, açıklık kazanmıştı, ölümün daha en baştan her hayata yerleştirilen ve hayatın özünü oluşturan çekirdeği, açıklık kazanmıştı; iki boyutlu ve üç boyutlu bir

açıklık kazanmaydı bu; her biri ötekinden kaynaklanmış, öteki aracılığı ile açıklık kazanmıştı; her biri bir öncekinin imgesi, böylece de onun gerçekliği olmuştu-; bütün imgelerin, ve dahası, bir hayatın tamamını yönlendirebilen imgelerin kaynağını düşlerde bulan gücü, bu değil miydi? Bütün dünyayı saran gecenin imgesi, o şaşırtıcı ve sonsuzluk karşısında korku uyandırıcı mağara görüntüleri ile yıldızların ağırlığını taşıyan, ve ölümü bütün varoluşun üzerine sonsuzluğu müjdeleyen bir kubbe gibi inşa eden imgesi bakımından da durum, bu değil miydi?” (71)

Ölüme ilişkin çatışmasının kaynağında devletle olan çatışması var. Okuyan öyle bir izlenim ediniyor ki İsa yerine yalvaç olmasının engeli imparatorlukta Vergilius'un. Yönetim, Aeneas, kuruluş miti diye tutturmasaydı, yapıtını elinden çalmasaydı Vergilius'un; gönül dinginliği içerisinde müminleşecekti, yeryüzünden ve ağırlıklarından kurtulacak, yükselecek, mekleşecekti. Ama devlet son anlarında ayağına büyük taşlar (Aeneas, yapıt) bağlayarak gökyüzüne yükselişini önlemiştir ve yine yazara göre, en yakını şair, yazar dostlar bir yana, zeki ve güzel imparator Augustus bile Vergilius'un son demlerinin derdini anlayamamıştır.

Yazarın bu büyük, bir bakıma da sözsüz çatışmasını zaman, geçmiş, anılar üzerinden yapması hiç kuşku yok yoğun şiirselliğin de kaynağı. Her has şiirin geri dönülemez noktası, içkin trajedisi bizi alır yoğun özdeğe (madde) taşır sonuçta. Varlıklar, gölgeleri, hayaletler, bulutlar, kökler ve yapraklar metnin gövdesini oluşturmaya başlar. Metin (yazı) varlık boyunca ilerlemeye, gelişmeye, saçılmaya başlar. Çocuk, köle, eski sevgililer katılır son hesaplaşmanın, tartışmanın içerisine. Dünya Vergilius'u kandırmaya, kendine bağlamaya çalışır. Şarkıların, sürülerin, kaynakların, atların ve çobanların dünyası... Neyi anımsatır bunca görüntü, ses, imge? Ne demeye gelir?

Benim kanmadığım şeylerden biri de yapıtı yok etme gerekçesi. İmparatorun sağlam, kunt tezleri karşısında derinliklerindeki yanıt yüzeye kusurlu, eksik, inançsız çıkarak Vergilius'u bocalatmaktadır Broch'a göre. Yazar aslında Vergilius'un tezini

desteklemekte, gelen ruhani kutun yersel başyapıttan yeğ olduğunu düşünmektedir. Yere ilişkin en albenili, çekici uğraşlar, yapılar bile geçicidir. Tini (ruh) kurtaramayacaktır. Vergilius yapıtının onu geleceğe taşımayacağı, ölümsüz kılamayacağı konusunda yanılmıştır gerçi. 2000 yıl bunun kanıtı (sanki). Ama düşünürsek bu ölümsüz tin **Aeneas**'ın arkasındaki Vergilius'un çocukluğu, gençliği, ileri yaşlarının tanıklık ettiği, istekler, çöküntüler, yenilgiler, zaferler vb. nden oluşan tin mi, yoksa bu (/bir) niteliği Vergilius'a yükleyen tüm bir tarih(sel kişiler)in tini mi? Ölmeyen, Vergilius'a bakışın kendisi, yorum mu, dışarıdan gelen, yüklenen bir şey mi yoksa? Ona denilen şey mi yaşadı yüzlerce yıl boyunca ve bu yaşayan şey (ölümsüz olan) Vergilius'un istediği, barışık olduğu şey miydi? Hangi tansık Vergilius'u daha gelmemiş bir içerikle doldurdu son soluğunu verirken ve başını *Christ*'in önünde eğdi. Gerçekleşemeyen bir müjdecisi olduğunu **Aeneas**'ın içeriği kanıtlıyor mu acaba? Ben kuşkuluyum.

Bunları söylerken Broch'u bir bilim adamı gibi değerlendiriyor değilim. O sorumsuz bir yaratıcı sanatçı olarak istediği zamana ve zemine kurgu yükleyebilir. Okur olarak yapabileceğimiz iç dengelere ve tutarlılığa bakmaktır altı üstü. Kaygımızın kaynağı de gereğinden yüksek tutulmuş gibi görünen bu bağdaşıklık. Öylesine tutarlı bir yapı ki bulunduğu yerde artık bir varlık, bir özdektir. Küt diye kafayı çarpmamızdan, olmadı bir daha toslamamızdan belli işte. Duvar yüksek, sert, dik. Sözcükler ay ışığının suda beneklenmesi, yakamozlanması gibi birbirine zincirlenip bağlanarak bir yerden sonra kütle-yüzey etkisi yapmaya başlıyor. Bir tine ya da bedene tırmanıyor, çamurun içine dalıyor, kökleri kokluyoruz. Anlıyoruz ki evrenin şarkısının peşindedir Hermann Broch. Vergilius bile buna aracılık etmektedir. Büyük kozmik çöküşler, özdeksel dalganın yükselip öykülerimizi, yönetimlerimizi, yaşamlarımızı savurup saçması, evrensel karmaşa (kaos) arkasında o büyük (Tanrısal) ezgiyi, melodiyi işitmemizi, duymamızı istiyor yazarımız. Bizi taşımak istediği yer değil, taşıma girişimi, niyeti baştan huzursuz ediyor. Aynı huzursuzluğu Musil'de de yaşamış mıydım? Şu an bu sorunun yanıtını verecek durumda değilim.

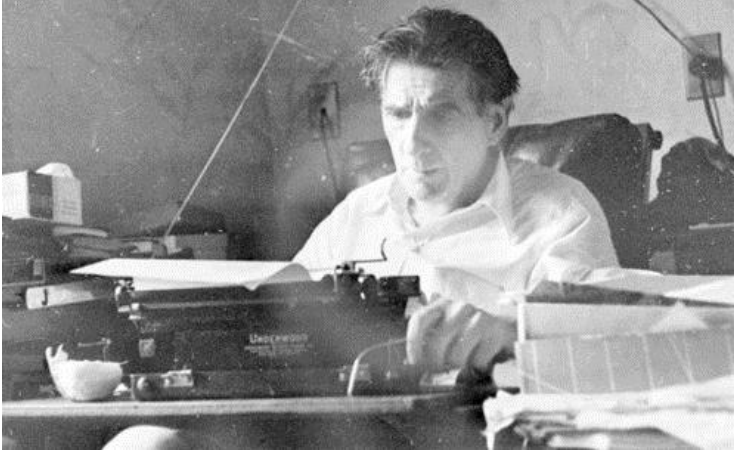
İkinci çatışma, yani yapıt ve devlet, hadi buna ölüm ve ölümsüzlüğü de ekleyelim, beni kurtarabilirdi bu ayinsel okur bunalımından. Burada da Broch'un anlamsız zorlayarak duygu (t)üretme tasarısı (proje), şu zamansız ve uzamsız uzuuuun mu uzun Vergilius/Augustus konuşması tüyü dikiyor. Gerçeğe aşırı yüklenme pahasına, tin(sel kurtuluş) ertelenmiş (15-20 yıl sonra Nasıra'da doğacaktır İsa), şimdilik ve geçici olarak sonsuza ululanan Roma, yapıtı ele geçirmiştir. Yani aslında Roma yapıtın kendisi, **Aeneas**'tır. Vergilius (Broch'a göre) Tanrısal ve sonsuz (ebedi) krallığa işaret ederek yapıtını ve bedenini bu krallığa sunmak, kendini yok etmek ister. Sanatçı sezisi, öngörüsünden daha çoğunu dile getirir gibidir yazarımız. Tüm bunlar kafamı oldukça karıştıran şeyler ve bağışlatacak şeyin, biçimin yapısal kusursuzluğu beni çukura ya da uçuruma karşı daha özenli olmaya zorladı okuma eylemim boyunca açıkçası. Ve kazanan yitirmiştir. Aeneas'ı direnen Vergilius'a rağmen başına imparatorluk tacı yaparak başkente kutlama törenlerine giden İmparator Octavianus Augustus ve onun sonsuza değin yaşayacak yeryüzü krallığı yenilmiş, yitirmiştir. Yapıtını yok edemeyen ve çilesini (pieta) tamamlayan Vergilius, meleklerin kolları üzerinde, evrensel sevincin ve şarkıların eşliğinde teninden

kurtulmuş, havalanmış, yükselmektedir son soluğuyla birlikte. Balçıktan, topraktan havaya doğrudur imgesel yolculuk. Broch şairi alıp Dante'nin **Komedya'sının** kapısına getirmiştir ve açılan kapıdan içeri girmiştir Romalı.

*

Değerli yazarımız ve kitaba neredeyse 40 yılını vermiş çevirmen Ahmet Cemal'in romana bakışı benimkinden oldukça değişik doğal olarak ve bu durumda kendi bakış açımın tartışılmazlığını savunacak değilim Ahmet Cemal gibi bir ekin adamı karşısında. Ama hakbilirlik gereği şunu söylemeliyim, Ahmet Cemal'in bu yaşamsal okuması '*sanatın Vergilius üzerinden Broch'ça sorgulanması*' biçimindedir. Yapıtın görünen yüzlerinden biri kuşkusuz budur ama...

Çeviri dünyamızın belki 70 yılı içerisinde bu çevirinin özel yerini vurgulamam gerekir. Evet, sözün gerçek anlamında bir çeviri olayı **Vergilius'un Ölümü**. Takıldığım ve anlayamadığım şey ise, neden daha duru, arı bir Türkçe kullanılmadığı... Öyle sözcükler söz konusu ki yerleşik Türkçe karşılıkları daha güzel...

*

[Baskıda ayımsadığım kimi dizgi yanlışları: Sayfa 137'de *rastlantısallığı* değil **rastlantısallığa**; 274'de *ikisin* değil **ikisinin**; 284'de aynı sözcüde *gibi* yinelemesi; 302'de *edemessin* yerine **edemezsin**; 305'te *düşünyalnızca* yerine **düşün yalnızca**; 366'da *Apollun* yerine **Apollon** olmalı.]